

Εγκληματολογική προσέγγιση του «Μίχαελ Κόλχας» του Χάινριχ φον Κλάιστ*

Μαρίας Αναγνοπούλου, Ψυχολόγου-Εγκληματολόγου,
Απόφοιτης του ΠΜΣ «Εγκληματολογία»
Παντείου Πανεπιστημίου

Η νουβέλα «Μίχαελ Κόλχας» βρίθει θεμάτων εγκληματολογικού ενδιαφέροντος, όπως το έγκλημα και η τιμωρία του, η εκδίκηση και η απονομή δικαιοσύνης. Τα εν λόγω λογοτεχνικά θέματα εξετάζονται σε μια σχέση παραλληλίας με τις αντίστοιχες εγκληματολογικές έννοιες, ώστε να καταστεί εφικτή η, μεθοδολογικά δόκιμη, διερεύνηση των συμπτώσεων και αποκλίσεων μεταξύ του λόγου της τέχνης και του λόγου της εγκληματολογίας.

The novel "Michael Kohlhaas" teems with motives relative to criminology, such as crime and punishment, revenge and justice. These literature motives are examined in a parallel way with the related criminological concepts, aiming to describe the relation between the discourses of literature and those of criminology.

Ι. Εισαγωγή

Σύμφωνα με την υπόθεση¹ ο Μίχαελ Κόλχας, ένας φιλήσυχος οικογενειάρχης, νομοταγής πολίτης και έντιμος έμπορος, αδικείται από τον άρχοντα της περιοχής του. Εμπιστευόμενος το κράτος και το νόμο, καταφεύγει σε αυτά διεκδικώντας τη δικαίωσή του, η οποία όμως δεν έρχεται, καθώς ο άρχοντας, ως πιο ισχυρός, χρησιμοποιεί τις διασυνδέσεις που διαθέτει, οι οποίες είναι ικανές να παρεμποδίσουν την απονομή δικαιοσύνης. Ο Κόλχας, μετά από μια σειρά απογοητεύσεων, στρέφεται εναντίον του κράτους, έχοντας χάσει οριστικά την πίστη του προς αυτό. Συγκεντρώνει γύρω του όλο και περισσότερους συνεργούς, επιδίδεται σε λεηλασίες και βιαιοπραγίες και σημειώνει σημαντικές νίκες εις βάρος του στρατού. Ανήσυχτοι για την έκβαση της διένεξης, οι άρχοντες τον δελεάζουν με την υποσχέση της αμνηστίας και στη συνέχεια τον συλλαμβάνουν. Ο Κόλχας οδηγείται σε δίκη και καταδικάζεται σε θάνατο, όμως μόλις πριν εκτελεστεί του ανακοινώνουν ότι κέρδισε τελικώς τη δικαστική διαμάχη εις βάρος του άρχοντα που τον έβλαψε. Το βιβλίο πραγματεύεται θέματα όπως το έγκλημα, η τιμωρία, η δικαιοσύνη και η εκδίκηση. Τα θέμα-

τα αυτά αντιστοιχούν σε έννοιες, οι οποίες έχουν μελετηθεί ενδελεχώς σε θεωρητικό επίπεδο από την επιστήμη της Εγκληματολογίας. Η εργασία στην οποία βασίζεται το παρόν κείμενο, παρότι ως πεδίο ανάλυσης επιλέχθηκε ένα λογοτεχνικό έργο², διαπνέεται από μια σαφώς ερευνητική πρόθεση.

Αρχικώς παρατίθενται βιογραφικά στοιχεία του Κλάιστ, καθώς και ιστορικά στοιχεία σχετικά με την περίοδο κατά την οποία διαδραματίζεται η νουβέλα. Αναλύεται, έπειτα, το ζήτημα του «διαλόγου» της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία, συμπεριλαμβανομένων σχετικών επιστημολογικών και μεθοδολογικών επισημάνσεων. Το κύριο σώμα του κειμένου διακρίνεται σε ενότητες αναφερόμενες σε εγκληματολογικές έννοιες, οι οποίες εξετάζονται, μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης, παράλληλα με τα αντίστοιχα λογοτεχνικά θέματα της νουβέλας. Εξετάζονται κατ' αρχάς τα δύο εγκληματολογικά παραδείγματα, αυτό του περάσματος στην πράξη και αυτό της κοινωνικής αντίδρασης. Κατά δεύτερον, αναπτύσσεται η έννοια του κοινωνικού ελέγχου, επίσημου και ανεπίσημου, του εγκλήματος. Τέλος, μελετάται η έννοια της αντεγκληματικής πολιτικής, η οποία εμπεριέχει την πρόλη-

* Σύνοψη Διπλωματικής Εργασίας στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εγκληματολογία», Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

1. Χ. φον Κλάιστ, «Μίχαελ Κόλχας», μτφρ. Θ. Παρασκευόπουλος, Αθήνα, εκδόσεις Ερατώ, 2010.

2. Γ. Νικολόπουλος, «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.), «Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα», Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 2011, σελ. 459.

ψη και την καταστολή του εγκλήματος. Στην ενότητα αυτή εξετάζεται και η ιδιωτική εκδίκηση, η οποία ως έννοια αντισταθμίζεται με την αντεγκληματική πολιτική. Η παράλληλη εξέταση των λογοτεχνικών θεμάτων και των εγκληματολογικών εννοιών καθιστά εφικτό το «διάλογο» μεταξύ των δύο πεδίων. Τέλος, διατυπώνονται συμπερασματικές διαπιστώσεις αναφορικά με τη χρησιμότητα του διαλόγου αυτού για την εγκληματολογία, καθώς και με τις ιδιαιτερότητές του.

Στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου δεν είναι εφικτή, για πρακτικούς λόγους, η εξαντλητική παράθεση των ανωτέρω. Συνεπώς, αρχικά θα αναφερθούν βασικά στοιχεία για το συγγραφέα και την εποχή στην οποία διαδραματίζεται η νουβέλα. Στη συνέχεια, θα περιγραφούν η σχέση της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία, όπως και οι μεθοδολογικές δυσχέρειες που αναπόδραστα προκύπτουν. Τέλος, θα εξεταστεί ενδεικτικά η εκδίκηση, τόσο ως βασικό λογοτεχνικό θέμα της νουβέλας, όσο και ως έννοια της εγκληματολογίας, όπως δηλαδή κατασκευάζεται από «δύο ποιοτικά διαφορετικές κατηγορίες αφήγησης», το λόγο της τέχνης και το λόγο της εγκληματολογίας³.

II. Ο συγγραφέας

Ο Μπερτ Χάινριχ Βίλχεμ φον Κλάιστ γεννήθηκε στη Φραγκφούρτη στις 18 Οκτωβρίου 1774⁴. Ήταν γιος στρατιωτικού και γόνος παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας, από την οποία προήλθαν στρατηγούς, διπλωμάτες και λόγιοι. Μεταξύ των πιο γνωστών έργων του είναι η μονόπρακτη κωμωδία «Η σπασμένη στάμνα», η κωμωδία «Αμφιτρύων», η τραγωδία «Πενθεσίλεια» και το δράμα «Το Κατερινάκι του Χαϊλμπρόν ή το Βάπτισμα του πυρός». Επίσης, συνέγραψε τις νουβέλες «Μίχαελ Κόλχας», «Ο σεισμός στη Χιλή» και «Η μαρκησία φον Ο...». Διακρίθηκε επίσης ως δημοσιογράφος και εκδότης της εφημερίδας «Βραδινά φύλλα του Βερολίνου». Ωστόσο, το 1811 ο συγγραφέας ήρθε αντιμέτωπος με μια σειρά δυσχερειών, καθώς η εφημερίδα έκλεισε εξαιτίας της αυστηροποίησης της λογοκρισίας και το θεατρικό του έργο «Ο πρίγκιπας του Χόμπουργκ» λογοκρίθηκε και απαγορεύτηκε. Άπορος και πληγωμένος πλέον, ο Κλάιστ άρχιζε να σκέφτεται την αυτοκτονία. Για να μην είναι μόνος στην απόφαση αυτή αναζήτησε και βρήκε μια καρκινοπαθή, την οποία πυροβόλησε θανάσιμα με τη συγκατάθεσή της και εν συνεχεία αυτοκτόνησε σε ηλικία 34 ετών.

III. Το ιστορικό πλαίσιο της νουβέλας

Η ιστορία του «Μίχαελ Κόλχας» εκτυλίσσεται στις αρχές του 16^{ου} αιώνα⁵ στη Σαξονία και στο Βρανδεμβούργο, ηγεμονίες υπαγόμενες στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους. Το 1519 εκλέχτηκε αυτοκράτορας ο νεαρός Κάρολος των Αψβούργων⁶, που κυβέρνησε με έδρα

τη Βιέννη ως Κάρολος Ε΄ ή Κάρολος Κουίντος⁷. Τόσο το ότι στο πρόσωπό του συγκεντρώθηκε τεράστια δύναμη⁸, όσο και το ότι χαρακτηριζόταν από εργατικότητα και ισχυρογνωμοσύνη, δημιούργησαν στον αυτοκράτορα τη φιλοδοξία να αποκαταστήσει την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία⁹. Προς επίτευξη του στόχου του σημείωσε σημαντικές στατιστικές και διπλωματικές νίκες¹⁰, οι οποίες αφενός μεν ανησύχησαν την Ευρώπη, αφετέρου δε ώθησαν τους Γερμανούς πρίγκιπες να εκδηλώσουν τη θέλησή τους για ανεξαρτησία¹¹. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι ο Κάρολος Ε΄ προέβη το 1532 στην ποινική κωδικοποίηση διατάξεων, η οποία θεωρείται ως η πρώτη σύγχρονη κωδικοποίηση ποινικών διατάξεων και ονομάστηκε προς τιμήν του «Constitutio Criminalis Carolina»¹².

Ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη των χρόνων εκείνων ήταν η προτεσταντική μεταρρύθμιση, που έχει ερμηνευτεί ως απότοκη της θρησκευτικής ανησυχίας του τέλους του Μεσαίωνα και της ανικανότητας της εκκλησίας να απαντήσει σε αυτήν¹³. Οι ιδέες του Λούθηρου έγιναν δεκτές με ενθουσιασμό από κληρικούς, αστούς, διανοούμενους και πρίγκιπες, στη Γερμανία και τη Βόρεια Ευρώπη, παρά τον ποντιφικό αφορισμό¹⁴. Στο επίκεντρο του στοχασμού του Λούθηρου βρίσκονται ο «θείκος νόμος», μια σύλληψη που πρώτος είχε εισαγάγει¹⁵ και η πεποίθηση ότι αποκλειστικά ο θεός εξασφαλίζει τη σωτηρία των αμαρτωλών ανθρώπων με βάση την πίστη και όχι τα έργα τους.

Η εποχή κατά την οποία διαδραματίζεται η νουβέλα «Μίχαελ Κόλχας» χαρακτηριζόταν, επίσης, από συχνές έντονες ταραχές, οι οποίες θεωρούνταν αποδεκτά συμβάντα μεταξύ χωροδεσποτών και ενοικιαστών γης ή μεταξύ των ηγεμόνων και των υπηκόων τους¹⁶. Παρατηρήθηκε δε ότι σε περιόδους κρίσης ένα χωριό μπορούσε να επιδείξει εντυπωσιακή ενότητα, συνεπώς οι λαϊκές εξεγέρσεις, ιδίως όταν είχαν ως στόχο τον τοπικό χωροδεσπότη, συχνά ενίσχυαν τους τοπικούς δεσμούς¹⁷. Σημειώνεται επίσης ότι η λαϊκή δυσάρεσκεια, όταν δεν έπαιρνε τη μορφή εξέγερσης, εκφραζόταν με την προσφυγή στο έγκλημα. Η συχνότητα της ληστείας αποτελούσε σύμπτωμα των συνθηκών εκείνων, λόγου χάριν της βαριάς φορολογίας, της αγροτικής κρίσης και του ταξι-

μτφρ. Α. Δημητρακόπουλος, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997, σελ. 337.

7. Θ. Παρασκευόπουλος, Σημείωμα του μεταφραστή, στο Χ.φον Κλάιστ (2010), «Μίχαελ Κόλχας», ό.π., σελ. 13.
8. S. Berstein-P. Milza (1997) «Ιστορία της Ευρώπης. Τόμος πρώτος. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη. 5^{ος}-18^{ος} αιώνας», ό.π., σελ. 313.
9. Στο ίδιο, σελ. 342-343.
10. Στο ίδιο, σελ. 337.
11. Στο ίδιο, σελ. 337.
12. Ν.Ε. Κουράκης, «Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος», Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ. 106.
13. S. Berstein-P. Milza (1997) «Ιστορία της Ευρώπης. Τόμος πρώτος. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη. 5^{ος}-18^{ος} αιώνας», ό.π., σελ. 313.
14. Στο ίδιο, σελ. 314 και 328.
15. Philippe Aries, «Centuries of Childhood. A social history of family life», London, 1972, σελ. 252.
16. Στο ίδιο, σελ. 246.
17. Henry Kamen, «Πρώιμη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία», μτφρ Ε. Καλογιάννη, Αθήνα, Μεταίχμη, 2002, σελ. 30.

3. Γ. Νικολόπουλος, «Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus», στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ.) «Εικόνες φυλακής», Αθήνα, Πατάκης, 2006, σελ. 150.

4. Τα στοιχεία αυτά παρατίθενται στην ελληνική έκδοση της νουβέλας: Χ.φον Κλάιστ (2010) «Μίχαελ Κόλχας», ό.π., σελ. 239-249.

5. Θ. Παρασκευόπουλος, Σημείωμα του μεταφραστή, στο Χ.φον Κλάιστ (2010) «Μίχαελ Κόλχας», ό.π., σελ. 13.

6. S. Berstein-P. Milza, «Ιστορία της Ευρώπης. Τόμος πρώτος. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη. 5^{ος}-18^{ος} αιώνας»,

κού μίσους, που μπορούσαν ομοίως να προκαλέσουν λαϊκές εξεγέρσεις¹⁸. Τα δε αισθήματα συμπάθειας και η στήριξη των ντόπιων προς τους δράστες συχνά ακύρωναν κάθε κυβερνητική απόπειρα πάταξης της ληστείας¹⁹.

IV. Εγκληματολογία και λογοτεχνία

Έχει επισημανθεί ότι η λογοτεχνία και η εγκληματολογία μπορούν να συνάψουν μια «προνομιακή σχέση», κυρίως διότι χαρακτηρίζονται από δύο βασικά κοινά στοιχεία²⁰. Το πρώτο εξ αυτών είναι η ίδια «πρώτη ύλη» τους, ο λόγος. Το δεύτερο είναι η συχνά κοινή θεματολογία, καθώς το έγκλημα και οι επιπτώσεις της διάπραξής του, αλλά και η δίκη και η δικαστική πλάνη αποτελούν θέματα που έχουν διαχρονικά απασχολήσει τους λογοτέχνες, ήδη από την εποχή της κλασικής Αθήνας²¹. Τονίζεται, πάντως, ότι ο «διάλογος» μεταξύ των δύο πεδίων παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες και δυσχέρειες, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη, ώστε αυτός να είναι επιστημολογικά ορθός και μεθοδολογικά τεκμηριωμένος²².

Είναι, κατ' αρχάς, απαραίτητη η εκ των προτέρων σωστή διευκρίνιση των σχέσεων Εγκληματολογίας και Λογοτεχνίας, ώστε να τονισθεί η ιδιαιτερότητα της καθεμιάς εκάστης, καθώς πρόκειται για δύο «ποιοτικά διαφορετικές κατηγορίες αφήγησης». Ο ερευνητής οφείλει να αποφύγει τόσο τη μεταφορά των πορισμάτων της εγκληματολογικής έρευνας εντός του λόγου της τέχνης, όσο και την παράβλεψη των διαφορετικών διαμεσολαβήσεων τις οποίες αναπτύσσει καθεμία κατηγορία ανάμεσα στο λόγο και την «πραγματικότητα»²³. Ειδικότερα, ο λόγος της επιστήμης της εγκληματολογίας βρίσκεται σε μια «υστερόχρονη σχέση» με την εμπειρικά διαπιστωμένη πραγματικότητα, διότι πάντοτε σημασιοδοτεί εκ των υστέρων τις εκδηλώσεις του κοινωνικού βίου. Η χρονική αυτή ανακολουθία μεταξύ της πράξης και του λόγου δεν υφίσταται, αντιθέτως, στο λογοτεχνικό έργο, διότι η λογοτεχνία συγκροτεί τη δική της αυθύπαρκτη πραγματικότητα, η οποία «συντελείται μέσω του λόγου και υφίσταται ταυτόχρονα ως πράξη και λόγος»²⁴. Με άλλα λόγια, το λογοτεχνικό έργο συνιστά «κόσμο», δηλαδή μια «απόλυτη κοινότητα»²⁵ και το λογοτεχνικό κείμενο συνιστά μια αφήγηση «σκόπιμα επινοημένη», η οποία μάλιστα δεν χρειάζεται να είναι

επαληθεύσιμη²⁶. Αυτή ακριβώς η μη αναγκαιότητα επιβεβαίωσης της «αλήθειας» του λογοτεχνικού έργου είναι που του προσδίδει τον χαρακτήρα του προϊόντος καλλιτεχνικής δημιουργίας, διαχωρίζοντάς το από διαφορετικές μορφές αφήγησης, που κατ' αρχήν χρήζουν επαληθευσιμότητας, όπως κατεξοχήν ισχύει στην περίπτωση του επιστημονικού λόγου, που οφείλει να υπακούει στους κανόνες της επιστημονικότητας²⁷.

Η εγκληματολογία και η λογοτεχνία, μολονότι μοιράζονται την ίδια πρώτη ύλη, τον «λόγο», διαφοροποιούνται ως προς τα εργαλεία που χρησιμοποιούν. Στο μεν λογοτεχνικό κώδικα κυριαρχούν οι «συνεμφάνσεις», δηλαδή οι έμμεσες και πολυσήμαντες παραπομπές στο σημαίνόμενο, στο δε επιστημονικό κώδικα κυριαρχούν οι «αποφάνσεις», οι άμεσες και μονοσήμαντες παραπομπές²⁸. Συνεπώς, στοιχεία τα οποία προσδίδουν στο λογοτεχνικό κείμενο τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του, διαχωρίζοντάς το από τα μη λογοτεχνικά, λόγου χάριν τα σχήματα λόγου, η αμφισημία, η πολυσημία και ο συμβολισμός, υπονομεύουν την αξιοπιστία του επιστημονικού κειμένου²⁹. Καθίσταται, επομένως, σαφής η αναγκαιότητα τήρησης της «αναγκαίας απόστασης» ανάμεσα στο λόγο της επιστήμης και το λόγο της τέχνης, με στόχο την αποφυγή εξομοίωσης της λογοτεχνικής αφήγησης με μια αφήγηση κανονιστικού ή κοινωνιολογικού τύπου³⁰. Ειδικότερα, κάθε επιστημονική προσέγγιση της λογοτεχνίας ενέχει τον κίνδυνο προσέγγισης του λογοτεχνικού κειμένου σαν αυτό να ήταν «απλό υλικό» προς ανάλυση, παραβλέποντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη λογοτεχνικότητά του³¹. Πρόκειται για την «παγίδα» του αναγωγισμού, «μεθοδολογικά αθέμιτης πρακτικής»³², παράδειγμα της οποίας αποτελεί η χρήση λογοτεχνικών έργων για την ανάλυση κληνικών περιπτώσεων τις οποίες ο ερευνητής μελετά σαν να ήταν αληθινές³³. Η τακτική αυτή απολήγει είτε στην υποταγή της λογοτεχνίας στα ερμηνευτικά σχήματα της εγκληματολογίας είτε στην παράσφιση λογοτεχνικών σχημάτων και αναφορών στην εγκληματολογική ανάλυση³⁴.

18. Philippe Aries (1972) "Centuries of Childhood. A Social history of family life" ό.π., σελ. 349.

19. Στο ίδιο, σελ. 350.

20. Γ. Νικολόπουλος, «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.), «Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα», Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 2011, σελ. 458.

21. Γ. Κραβαρίτου (2008) «Δίκαιο και λογοτεχνία, όψεις και κατόψεις», στο Γ. Κραβαρίτου (επιμ.) «Δίκαιο και Τέχνη του Λόγου», ό.π., σελ. 33.

22. Γ. Νικολόπουλος, (2011) «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.) «Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα», ό.π., σελ. 458.

23. Στο ίδιο, σελ. 458.

24. Στο ίδιο, σελ. 459.

25. Στο ίδιο, σελ. 166.

26. Μ. Butor, «Το μυθιστόρημα ως έρευνα», *Το Δέντρο*, τ. 24, 1981, σελ. 147-148.

27. Γ. Νικολόπουλος (2011) «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.) «Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα», ό.π., σελ. 461.

28. Β. Καραποστόλης (1995) «Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία», ό.π., σελ. 129.

29. Γ. Νικολόπουλος (2011) «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.) «Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα», ό.π., σελ. 459.

30. Στο ίδιο, σελ. 459.

31. Τ. Τοντόροφ, «Ποιητική», Αθήνα, εκδ. Γνώση, 1989, σελ. 36, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 462.

32. Ν. Μουζέλης, «Επιστροφή στην κοινωνιολογική θεωρία. Η έννοια της ιεραρχίας και το πέρασμα από τη μικρο στη μακροκοινωνιολογία», Αθήνα, εκδ. Θεμέλιο, 1997, σελ. 193, όπως παρατίθεται στο Γ. Νικολόπουλος (2011) «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.) «Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα», ό.π., σελ. 463.

33. Στο ίδιο, σελ. 465.

34. Στο ίδιο, σελ. 464.

Τίθεται, εξάλλου, το ζήτημα της μεταφοράς της λογοτεχνικής γλώσσας στην κοινωνιολογική, καθώς ο λογοτέχνης και ο επιστήμονας υπάγονται σε δύο τυπικά διαφορετικούς κόσμους³⁵. Συνεπώς, το να εφαρμόζεται η επιστημονική θεωρία πάνω σε φανταστικά πρόσωπα αντί να ελέγχεται πάνω σε υπαρκτά, οδηγεί τον επιστήμονα αναπότρεπτα σε πλάνη. Αυτή συνδέεται με τη μεταφορά μεθόδων οι οποίες ενδείκνυνται για την επαλήθευση ή διάψευση υποθέσεων βασισμένων σε αντικειμενικά δεδομένα³⁶, σε ένα πεδίο, το πεδίο της λογοτεχνίας, όπου τον πρώτο λόγο έχει η δημιουργική φαντασία, ενώ η αντικειμενικότητα και η στήριξη της «έξωθεν μαρτυρίας» είναι αχρείαστες³⁷. Για το μυθιστόρημα, άλλωστε, είναι αρκετό να «δημιουργεί αυτό για το οποίο μας μιλάει», κι έχει ως εκ τούτου χαρακτηριστεί ως η κατεξοχήν φαινομενολογική περιοχή³⁸. Σύμφωνα με την διατύπωση της Τζίνας Πολίτη, η λογοτεχνία, εν αντιθέσει με την επιστήμη, κινείται σε όλο το φάσμα του κοινωνικά πιθανού, όπου έχουν θέση και το «πραγματικό» και το «δυνάμει» και το «φανταστικό»³⁹. Εύλογα, λοιπόν, ο τόπος συνάντησης της εγκληματολογίας και της λογοτεχνίας εντοπίζεται στα όρια της γνώσης και της μη-γνώσης, στα όρια του επιστημονικού και του μη-επιστημονικού⁴⁰.

V. Μεθοδολογικές επισημάνσεις

Στόχος της «Εγκληματολογικής προσέγγισης του «Μίχαελ Κόλχας» του Χάινριχ φον Κλάιστ» είναι η διερεύνηση του «διαλόγου» που μπορεί να αναπτυχθεί ανάμεσα στις δύο ποιοτικά διαφορετικές κατηγορίες αφήγησης⁴¹, της εγκληματολογίας και της λογοτεχνίας. Δεδομένων των στοιχείων που επισημάνθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, φαίνεται πως είναι απαραίτητη η κατασκευή ενός πεδίου έρευνας, εντός του οποίου δεν παραβιάζεται η ιδιαίτερη λογική που διέπει αφενός μεν τη λογοτεχνική δημιουργία, αφετέρου δε την εγκληματολογική έρευνα⁴², με στόχο την «ανεύρεση ενός πρόσφορου θεωρητικού πλαισίου εξέτασης των σχέσεων εγκλήματος και λογοτεχνίας»⁴³.

Αναφορικά με την επιλογή της μεθόδου ανάλυσης του υλικού, κρίνεται ακατάλληλη η αποκλειστική εφαρμογή των κανόνων της ανάλυσης περιεχομένου, διότι τα δεδομένα

που απορρέουν από τη λογοτεχνική αφήγηση δεν είναι ορθό να θεωρηθούν σαν πρόσφορο αντικείμενο κοινωνιολογικής ανάλυσης⁴⁴, κυρίως επειδή έχουν δημιουργηθεί στο πεδίο του φαντασιακού. Συνακόλουθα, είναι σημαντικό να μη συγχέεται το περιεχόμενο της λογοτεχνικής αφήγησης με τα είδη λόγων που χρησιμοποιούνται στην ανάλυση περιεχομένου, λόγου χάριν με τον άμεσο βιωματικό λόγο των κοινωνικών υποκειμένων⁴⁵. Ως προς την επιλογή μιας πρόσφορης μεθόδου προσέγγισης του θέματος, επισημαίνεται, λοιπόν, ότι τα δύο πεδία, η λογοτεχνία και η εγκληματολογία, θεωρούνται εξαρχής ως αυτόνομα και ποιοτικά διαφορετικά. Επιλέγεται μάλιστα η διευθέτησή τους σε μια σχέση παραλληλίας, ούτως ώστε να αναπτυχθεί μεταξύ τους ο «ενδιάμεσος χώρος» που θα αποτελέσει το «προνομιακό πεδίο ανάλυσης»⁴⁶.

Βάσει αυτού, η μελέτη ξεκινά από το ίδιο το κείμενο, το οποίο δεν παύει να αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς και οργάνωσης του λόγου⁴⁷, λαμβάνοντας υπόψη ότι η πιο ενδεδειγμένη στάση του ερευνητή-αναγνώστη είναι εκείνη του «απλού αναγνώστη»⁴⁸. Στη συνέχεια, εξετάζονται αφενός μεν τα λογοτεχνικά θέματα που εντοπίζονται στη νουβέλα, αφετέρου δε οι αντίστοιχες εγκληματολογικές έννοιες. Το έγκλημα εξετάζεται τόσο ως θέμα της λογοτεχνίας, ως «εκείνο για το οποίο μιλά η αφήγηση»⁴⁹, όσο και ως επιστημονική έννοια, δηλαδή ως εννοιολογική κατασκευή της επιστήμης της εγκληματολογίας⁵⁰. Κατ' αυτόν τον τρόπο, επιχειρείται η διερεύνηση του ενδιάμεσου χώρου που παρεμβάλλεται μεταξύ τους, ώστε να καταστεί εφικτή, μέσω μιας «αναπλασιώσεως», η «αναβάπτιση της σημασίας των εγκληματολογικών εννοιών μέσω της αποκαλυπτικής εμπειρίας της ανάγνωσής»⁵¹, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γ. Νικολόπουλος.

VI. Η ιδιωτική εκδίκηση

Η ιδιωτική εκδίκηση ως εγκληματολογική έννοια και η εκδίκηση ως λογοτεχνικό θέμα της νουβέλας θα εξεταστούν στην ενότητα που ακολουθεί σε μια σχέση παραλληλίας, όπως ήδη περιγράφηκε, ώστε να διερευνηθούν στη συνέχεια οι συμπτώσεις και οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται μεταξύ των δύο πεδίων.

Στις πολιτικά μη οργανωμένες κοινωνίες του απώτερου παρελθόντος η έννοια του εγκλήματος ήταν άγνωστη και η παράβαση των κανόνων επέφερε μια «ενστικτώδη και άμεση, οιοειδή αυτόματη» κοινωνική αντίδραση⁵², οπότε οι διαφορές

35. Β. Καραποστόλης (1995) «Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία», ό.π., σελ. 180-181.

36. Στο ίδιο, σελ. 187.

37. Μ. Butor, (1981) «Το μυθιστόρημα ως έρευνα», *Το Δέντρο*, ό.π., σελ. 148.

38. Στο ίδιο, σελ. 148.

39. Τ. Πολίτη, *Κριτικά σημειώματα*, Αθήνα, 1979, σελ. 25, όπως παρατίθεται στο Γ. Νικολόπουλος (2011) «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφώνιτου (επιμ.) «*Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*», ό.π., σελ. 468.

40. Γ. Νικολόπουλος (2011) «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφώνιτου (επιμ.) «*Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*», ό.π., σελ. 462.

41. Στο ίδιο, σελ. 458.

42. Γ. Νικολόπουλος, «Έγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, 5-10, 1990-1992, σελ. 179-180.

43. Στο ίδιο, σελ. 179.

44. Στο ίδιο, σελ. 172.

45. Γ. Νικολόπουλος (2011) «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφώνιτου (επιμ.) «*Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*», ό.π., σελ. 460.

46. Γ. Νικολόπουλος (1990-1992) «Έγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας», «*Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*», ό.π., σελ. 172.

47. Στο ίδιο, σελ. 177.

48. Β. Καραποστόλης (1995) «Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία», ό.π., σελ. 189.

49. Γ. Νικολόπουλος (1990-1992) «Έγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας», «*Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*», ό.π., σελ. 174.

50. Στο ίδιο, σελ. 175.

51. Στο ίδιο, σελ. 176.

52. Ι. Φαρσεδάκης, «*Στοιχεία Εγκληματολογίας*». Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 15.

που ανέκλυπταν επιλύονταν με ιδιωτικό πόλεμο⁵³. Οι κανόνες που καθόριζαν το βαθμό της επιτρεπτής κοινωνικής βίας απουσίαζαν, συνεπώς η εκδικητική δράση του παθόντος ή του γένους στο οποίο ανήκε εκδηλωνόταν «άνευ όρων και ορίων»⁵⁴. Αργότερα θεσμοθετήθηκε η ιδιωτική εκδίκηση ή εκδίκηση του αίματος ή βεντέτα, η οποία αποτελεί «την κοινή προϊστορία του ποινικού ελέγχου»⁵⁵ σε όλες τις γνωστές κοινωνίες. Η θεσμοθετημένη ιδιωτική εκδίκηση απετέλεσε έκτοτε έναν τρόπο απάντησης σε επιβλαβείς δράσεις, διοχετεύοντας τα εκθρικά και εκδικητικά συναισθήματα του θύματος ή του γένους του σε έναν ορισμένο δίαυλο δράσης ώστε να αποτρέπει η άμετρη εκδίκηση⁵⁶. Η δράση ρυθμιζόταν μέσω κανόνων εθιμικού δικαίου που μεταδίδονταν προφορικά από γενιά σε γενιά και των οποίων η τήρηση ή μη, ελεγχόταν αφενός μεν από τα τοπικά συμβούλια γερόντων, αφετέρου δε μέσω του άτυπου κοινωνικού ελέγχου⁵⁷. Σύμφωνα με τον Treston, η διαδρομή από την αμετροεπή εκδίκηση που χαρακτήριζε τις ανθρώπινες κοινωνίες στα πρωτόγονα στάδια της ανάπτυξής τους έως τη ρυθμισμένη ιδιωτική εκδίκηση, απετέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην εξημέρωση της εκδίκησης⁵⁸.

Μέσω της εκδίκησης πραγματώνεται επομένως ένας «πρωτογενής κοινωνικός έλεγχος» σε εξισωτικές, νομαδικές κοινότητες, ή σε κοινωνίες στις οποίες η κρατική υπόσταση είτε είναι ανίσχυρη είτε βρίσκεται σε πρώιμο αναπτυξιακό στάδιο⁵⁹. Σταδιακά, παράλληλα με την εμφάνιση μορφών πολιτικής οργάνωσης και της εξέλιξής τους, παρατηρείται μια εξελικτική συρρίκνωση της ιδιωτικής εκδίκησης⁶⁰. Εξάλλου, το έγκλημα ως παράβαση κανόνα δικαίου εμφανίζεται ιστορικά στις κοινωνίες από τη στιγμή που υφίσταται κεντρική εξουσία, όντας δημιουργημα της κρατικής βούλησης, όπως αυτή εκφράζεται με τον ποινικό νόμο⁶¹. Το εγκληματικό φαινόμενο θεωρείται πως συντίθεται από τρία στοιχεία, τον ποινικό νόμο, την παράβασή του και την ποινή⁶². Σε αντιδιαστολή με διάφορων μορφών κυρώσεις, οι οποίες έπονται της παράβασης κανόνων συμπεριφοράς, η ποινή, ως επακόλουθο της παράβασης του ποινικού νόμου, είναι η αυστηρότερη και η βαρύτερη των κυρώσεων, εφόσον προσβάλλει τα πολυτιμότερα αγαθά του παραβάτη του ποινικού νόμου⁶³. Η επιβολή δε και η εκτέλεση των ποινών πραγματοποιούνται βάσει καθιερωμένων ~~δικαστικών~~ κανόνων στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων των φορέων του Συστήματος Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης. Ο Hobbes έθιξε το ζήτημα αυτό

στο έργο του «Λεβιάθαν», υποστηρίζοντας ότι ουσιαστική προϋπόθεση για τη μετάβαση από την κατάσταση της φύσης και του πολέμου στην πολιτική κοινότητα αποτελεί η παραίτηση των υπηκόων από το δικαίωμα του τιμωρείν και η εκχώρηση του δικαιώματος αυτού στον κυρίαρχο⁶⁴. Η επιβολή της ποινής συνδέεται επίσης με την πραγμάτωση ορισμένων σκοπών, παύοντας να αποτελεί αυτοσκοπό. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η ιδιωτική εκδίκηση αποτελεί μια μορφή κοινωνικής δράσης που ανταποδίδει συμμετρικά ή με γεωμετρική πρόοδο ένα δεινό μέσω της αυτοδικίας, συνιστώντας μια πρακτική η οποία δεν νομιμοποιείται πλέον στη συλλογική συνείδηση των πολιτών των δυτικών κοινωνιών⁶⁵.

Μολονότι ο επίσημος μηχανισμός της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί το μοναδικό αποδεκτό και νόμιμο τρόπο διευθέτησης των κοινωνικών συγκρούσεων, η ιδιωτική εκδίκηση φαίνεται πως συνιστά ένα «ολικό κοινωνικό γεγονός», το οποίο αφενός μεν παρουσιάζει χωροχρονικά σημαντικές διαφοροποιήσεις, αφετέρου δε ουδέποτε εξαλείφθηκε πλήρως⁶⁶. Ενώ, λοιπόν, οι κοινωνίες διαχρονικά υφίστανται μεταβολές και διαφοροποιούνται ως προς την πολιτική τους οργάνωση, οι άνθρωποι ενίοτε εξακολουθούν «να χρίζουν τους εαυτούς τους ως κατ' εξοχήν τιμωρούς του δράστη μιας αδικίας» την οποία έχουν, ή θεωρούν ότι έχουν, υποστεί⁶⁷.

Από κοινωνιολογική σκοπιά, ο Weber θεωρεί την εκδίκηση του αίματος οικουμενικό θεσμό, που ανήκει στη λογική όλων των λαών και όλων των πολιτισμών⁶⁸. Εξετάζοντας το δικαίωμα της χρήσης βίας, διαπιστώνει ότι η αντεκδίκηση αποτελούσε συντελεστή διατήρησης των διαπροσωπικών δεσμών των μελών των εκάστοτε ομάδων, διότι συνιστούσε έμπρακτη απόδειξη του ενδιαφέροντος της ομάδας για την προστασία εκείνου του μέλους της, το οποίο είχε βλαφθεί από μέλος άλλης ομάδας⁶⁹. Σταδιακά η ιδιωτική εκδίκηση ακολούθησε μια φθίνουσα πορεία συνδεόμενη με τη μετέπειτα ανάπτυξη της αστυνόμευσης στις δυτικές κοινωνίες, οι οποίες κατευθύνθηκαν προς τη δημιουργία μιας δημόσιας δύναμης, αρμόδιας για την εφαρμογή των νόμων⁷⁰. Σύμφωνα δε με τον Durkheim, ο οποίος έδωσε έμφαση στην «ηθική» των κοινωνικών σχέσεων, κάθε κύρωση υποδεικνύει πού βρίσκονται τα ηθικά όρια μιας κοινωνίας. Συνακόλουθα, θεωρεί το «ένστικτο για εκδίκηση» σαν «μέσο άμυνας», ταυτίζοντάς το με το ένστικτο της συντήρησης ενώπιον του κινδύνου στο πλαίσιο κοινωνιών που συνεχονται από μηχανι-

53. Η. Δασκαλάκης, «Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης», Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 1985, σελ. 29.

54. Μ. Αρχιμανδρίτου, «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση», Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2007, σελ. 28.

55. Η. J. Treston, «Poine, a study in ancient Greek blood-vengeance», London-New York, 1923, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 3.

56. Στο ίδιο, σελ. 28

57. Στο ίδιο, σελ. 29.

58. Στο ίδιο, σελ. 30.

59. Μ. Gluckman, Custom and Conflict in Africa, Glencoe, 1955, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 4.

60. Η. Δασκαλάκης (1985) «Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης», ό.π., σελ. 30.

61. Στο ίδιο, σελ. 31.

62. Ι. Φαρσεδάκης. (2005) «Στοιχεία Εγκληματολογίας», ό.π., σελ. 14.

63. Στο ίδιο, σελ. 15.

64. Τ. Χομπς, «Λεβιάθαν», τόμος Α, μτφρ. Γ. Πασχαλίδης, Α. Μεταξόπουλος, Αθήνα, εκδ. Γνώση, 1989, σελ. 235-411.

65. D. Garland, Punishment and Modern Society. A study in Social Theory, Oxford, 1990, σελ. 216.

66. Α. Τσαντηρόπουλος, «Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη» Αθήνα, εκδ. Πλέθρον, 2004, σελ. 293-294.

67. Στο ίδιο, σελ. 25.

68. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007) «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση», ό.π., σελ. 31-34.

69. Μ. Weber, Agrarian Sociology of Ancient Civilizations, London, NBL, 1978, σελ. 148-150, όπως παρατίθεται στο Α. Τσαντηρόπουλος (2004) Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη», ό.π., σελ. 25.

70. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007) «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση», ό.π., σελ. 31-34.

κή αλληλεγγύη και των οποίων τα μέλη αλληλεξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό⁷¹.

Για την Κοινωνική Ανθρωπολογία, η εκδίκηση μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα «σύστημα αμοιβαιότητας», η συμβολή του οποίου έγκειται στη δημιουργία μιας αίσθησης ηθικής ταυτότητας σε άτομα και ομάδες⁷². Η ανθρωπολογική έννοια της ανταπόδοσης, στη θετική ή την αρνητική μορφή της, θεωρείται ως ένα από τα πρωταρχικά μέσα με τα οποία διαμορφώνονται οι κοινωνικές σχέσεις και καλλιεργείται η κοινωνική ταυτότητα. Ενώ η θετική ανταπόδοση εκδηλώνεται σαν ευλογία ή ευγνωμοσύνη, η αρνητική ανταπόδοση ταυτίζεται με την εκδίκηση, είτε αυτή είναι ομαδική, όπως στην περίπτωση του πολέμου, είτε ατομική, όπως στην περίπτωση του εκδικητικού φόνου. Επισημαίνεται δε ότι η ατομική εκδίκηση σπανίως γίνεται αποδεκτή από την κοινωνία, εκτός αν η ανθρώπινη πράξη επικυρωθεί σαν πραγμάτωση της θείας εκδίκησης⁷³.

Η ιδέα της αιματοχυσίας που επιφέρει τη συγχώρηση των αμαρτιών είναι παρούσα στο πλαίσιο της χριστιανικής πίστης, με το παράδειγμα της θυσίας ζώων στην Παλαιά Διαθήκη, βάσει της αντίληψης ότι η συγχώρηση των αμαρτιών είναι ανέφικτη αν δε χυθεί αίμα⁷⁴. Εκτός αυτού, η Παλαιά Διαθήκη βρίθει αναφορών για την έννοια και την πράξη της εκδίκησης. Εδάφια αναφερόμενα στην αρχή της ταυτοπάθειας, ή *jus talionis*, δηλαδή στη συμμετρική ομοειδή ανταπόδοση, επαινίσσονται τη νομοτελειακή επιστροφή του αρνητικού ενεργήματος στο δράστη του, κάτι που αποτυπώνεται λόγου χάριν στη φράση «ο σπείρων φαύλα θερίσει κακά»⁷⁵.

Στα ομηρικά έπη, η έννοια της ανταπόδοσης απαντάται τόσο υπό αρνητική μορφή, δηλαδή ως εκδίκηση, όσο και υπό θετική μορφή, παραδείγματος χάριν ως ανταλλαγή δώρων. Απουσία γραπτού νομικού κώδικα για τη ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων, φαίνεται πως η ομολογη ανταπόδοση που βασιζόταν στη συλλογική ευθύνη ενός γένους αποτελούσε αναγνωρισμένο «νομιμοποιημένο» τρόπο επίλυσης διαφορών⁷⁶. Οι πράξεις εκδίκησης ενίοτε αντιμετωπίζονται ως απόρροια μιας νοητικής κατάστασης που χαρακτηρίζεται από «συσκοτισμό ή αναταραχή της φυσιολογικής συνείδησης»⁷⁷. Η κατάρνηση της αυτοδικίας στον ελλαδικό χώρο αποδίδεται στο Ζάλευκο πολύ αργότερα, το 660 π.Χ., στην περιοχή των Επιζεφυρίων Λοκρών⁷⁸. Στην Αθήνα, η νομοθεσία του Δράκοντα (624π.Χ), αποτελώντας τον πρώτο γραπτό νομικό κώδικα της Αθήνας, συνιστά επίσης μια σημαντική στιγμή στην εξέλιξη του ποινικού δικαίου. Οι «φονικοί νόμοι» καταργούν το δικαίωμα της ιδιωτικής εκδίκησης, εισάγοντας τη διάκριση ανάμεσα στον ακούσιο και τον εκούσιο φόνου. Ενώ στην ιδιωτική εκδίκηση οι δυο κατηγορίες εξο-

μοιώνονταν και παρήγαγαν τα ίδια αποτελέσματα, πλέον η πολιτεία αποκλειστικά καθορίζει και επιβάλλει τις ποινές στην περίπτωση της εκούσιας, «εκ προνοίας», ανθρωποκτονίας⁷⁹. Επισημαίνεται πάντως ότι, ακόμα και πολύ αργότερα, στην κλασική Αθήνα, υφίσταται μια δυναμική συνύπαρξη των θεσμών δικαίου με την ιδιωτική σύγκρουση, καθώς η προσφυγή στα δικαστήρια συχνά συνέβαινε για να επιδιώξουν οι αντίδικοι τη σύγκρουση και όχι για να την τερματίσουν⁸⁰.

Αναφορικά με την αρχαία Ρώμη, οι πηγές πιστοποιούν τη συχνή διάπραξη αντεκδικητικών φόνων, οι οποίοι μάλιστα ερμηνεύονταν με όρους οικογενειακής αφοσίωσης, καθώς ήταν αναμενόμενο και άξιο επαίνου το να εκδικηθεί κανείς τη βλάβη που υπέστη ο ίδιος ή μέλος της οικογένειάς του⁸¹. Ομοίως με την κλασική Αθήνα, η αμετροεπής εκδικητική δράση είναι σαφώς περιορισμένη, βάσει του κανόνα της ταυτοπάθειας ο οποίος εισήχθη ήδη από την εποχή της Δωδεκαθέλειου⁸². Μολαταύτα, ο φόνος αντεκδίκησης, εγγενές στοιχείο της πολιτισμικής ταυτότητας των Ρωμαίων, θεωρείτο σαν «μια ευγενής πρακτική η οποία αποδεικνύει το θάρρος και την τιμή αυτού που την εφαρμόζει». Η παράλειψη της εκδίκησης επέφερε αφενός μεν κοινωνική αποδοκιμασία, αφετέρου δε αδυναμία δημόσιας αναγνώρισης. Παρά τη μετέπειτα νομοθετική απαγόρευση της αυτοδικίας, η ιδιωτική εκδίκηση δεν εξέλιπε παντελώς. Η αυτοδικία νομιμοποιείται κατ'εξαίρεση και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, λόγου χάριν στην περίπτωση που ο σύζυγος φονεύει τον εραστή της συζύγου⁸³.

Η περίοδος του Μεσαίωνα, λόγω και της ύπαρξης πλήθους γραπτών πηγών, έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον των μελετητών σχετικά με τις συγκρούσεις και τους τρόπους διευθέτησής τους, ένας εκ των οποίων ήταν η βεντέτα. Πράξεις αμφισβήτησης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας ή προσβολής της τιμής συχνά κατέληγαν σε εκδικητικό φόνου και σε μία σειρά αντεκδικήσεων, η οποία κάποιες φορές κατέληγε σε γενικευμένες συγκρούσεις υπό τη μορφή «ιδιωτικών πολέμων»⁸⁴, δηλαδή πολέμων μικρής κλίμακας⁸⁵. Η συγγενική εκδίκηση θεωρείτο ως η ιερότερη των ηθικών υποχρεώσεων⁸⁶. Οι συγκρούσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών εν τέλει επιλύονταν με τη μεσολάβηση των εκκλησιαστικών ή πολιτικών αρχών, τη χρηματική αποζημίωση των συγγενών του θύματος από την οικογένεια του δράστη και τη σύναψη συμφιλιωτικών

71. E. Durkheim, *The division of Labor in Society*, N.York, 1893/1933, σελ. 79-100, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 36-37.

72. Douglas Davies, «Εκδίκηση, ανταπόδοση και η ηθική ταυτότητα», Θ. Πελεγρίνης (επιμ.) «*Η Εκδίκηση*», Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σελ. 29.

73. Στο ίδιο, σελ. 30-31.

74. Στο ίδιο, σελ. 36.

75. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007) «*Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*», ό.π., σελ. 47.

76. Στο ίδιο, σελ. 58-70.

77. Στο ίδιο, σελ. 62.

78. Ν. Πανταζόπουλος, «*Ιστορική εισαγωγή εις τας πηγάς του Ελληνικού Δικαίου*», τ.Α, Θεσσαλονίκη, 1976, σελ. 74, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 72.

79. Μ. Γιούνη, «*Νόμος Πόλεως, Δικαιοσύνη και Νομοθεσία στην Αρχαία Ελληνική Πόλιν*», Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 341-342, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 79.

80. David Cohen, «*Law, Violence and Community in classical Athens*», Cambridge-New York, Cambridge University Press, 1995, σελ. 194-195, όπως παρατίθεται στο Α. Τσαντηρόπουλος, (2004) «*Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*», ό.π., σελ. 27.

81. D. Epstein, «*Personal enmity in Roman Politics*», London, Croom Helm 1987, σελ. 115, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 28.

82. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007) «*Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*», ό.π., σελ. 81-82.

83. Στο ίδιο, σελ. 83-86.

84. Α. Τσαντηρόπουλος, (2004) «*Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*», ό.π., σελ. 29.

85. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007) «*Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*», ό.π., σελ. 139.

86. Στο ίδιο, σελ. 138.

γάμων μεταξύ μελών των αντιπάλων πλευρών. Εκτός αυτού, προβλεπόταν η θεσμική διευθέτηση της αντιδικίας, με την έγγραφη συμφωνία συμβιβασμού, την οποία υπέγραφαν τα αντιμαχόμενα μέρη ενώπιον συμβολαιογράφου⁸⁷.

Το τέλος της θεσπισμένης ιδιωτικής εκδίκησης τοποθετείται στην Ευρώπη του 16^{ου} αιώνα. Κατά τη διάρκεια του 15^{ου} αιώνα, μεγάλο τμήμα των εσωτερικών σχέσεων εξακολουθούσε να ρυθμίζεται βάσει ενός συστήματος νόμων-εθίμων τα οποία αλληλεπικαλύπτονταν και συχνά συγκρούονταν⁸⁸. Το 1486 οι ευγενείς αξίωσαν από τον αυτοκράτορα την κατάργηση του εθιμικού δικαίου της αντεκδίκησης με στόχο την επίτευξη διαρκούς κοινωνικής ειρήνης⁸⁹. Αργότερα, το 1532, ο Κάρολος Κουίντος υπέγραψε την “Constitutio Criminalis Carolina”, παρακάμπτοντας την έως τότε επίλυση των διαφορών βάσει εθιμικών κανόνων⁹⁰. Επισημαίνεται όμως ότι η αντεκδίκηση εγκαταλείφθηκε μάλλον απρόθυμα, καθώς η ιδέα της προστασίας της τιμής εξακολούθησε επί μακρόν να φέρει θετικό πρόσημο. Παράλληλα, το εθιμικό δίκαιο εξακολούθησε να αξιώνει τη συμπερίληψή του στο θετό δίκαιο, έως και την εποχή του Διαφωτισμού⁹¹.

Συνολικά, λοιπόν, η ιδιωτική εκδίκηση θεωρείται ως ένας εθιμικά ρυθμιζόμενος και αποδεκτός τρόπος απόδοσης του δικαίου σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από την απουσία ενός αναπτυγμένου νομικού συστήματος. Συνακόλουθα, η ανάληψη εκ μέρους του κράτους της ευθύνης της επίλυσης των διαφορών και των συγκρούσεων σύμφωνα με θεσπισμένους κανόνες δικαίου, λογικά θα σήμαινε το τέλος των διαφόρων τύπων εθιμικών αντεκδικήσεων⁹². Στην πράξη όμως αυτό δε συνέβη, καθώς η ιδιωτική εκδίκηση εξακολουθεί να χαρακτηρίζει κάποιες τοπικές κοινωνίες. Ο Rouland⁹³ ερμηνεύει το φαινόμενο αυτό υποστηρίζοντας ότι η ιδιωτική εκδίκηση και το θεσπισμένο δίκαιο δε συνδέονται, διότι εντάσσονται σε δύο διαφορετικές τάξεις συστήματα απονομής δικαίου, στο ανταποδοτικό και στο ποινικό σύστημα αντίστοιχα. Σύμφωνα δε με τον L.Pospisil⁹⁴, η αντίθεση θετού νόμου και ιδιωτικής εκδίκησης είναι πολιτικής-δομικής φύσεως, διότι ο πρώτος παρεμβαίνει μεταξύ ομάδων (intragroups), συνδεδεμένος με αποφάσεις μιας εξουσίας ευρισκόμενης υπέρ των αντιμαχόμενων πλευρών, οι οποίες υποχρεούνται πάντως να συμμορφώνονται με τις αποφάσεις της εξουσίας αυτής. Αντιθέτως, η ιδιωτική εκδίκηση αναφέρεται σε φαινόμενα μεταξύ ομάδων (intergroups).

Παράλληλα, το ζήτημα της εκδίκησης έχει διαχρονικά αποτελέσει κεντρικό θέμα γνωστών λογοτεχνικών έργων⁹⁵, λόγω χάριν των ομηρικών επών⁹⁶, των αρχαιοελληνικών τραγωδιών⁹⁷ και των έργων του Shakespeare⁹⁸. Ο Κλάιστ στη νουβέλα του αναφέρεται σε μια ιδιαίτερη περίπτωση εκδίκησης, την οποία ερμηνεύει, ήδη στην πρώτη παράγραφο του έργου του, σαν απόρροια του ότι ο κεντρικός ήρωας διαθέτει σε βαθμό υπερβολής μια αρετή. Αυτή είναι «η αίσθηση του δικαίου που έκανε τον Κόλχασ Ληστή και φονιά»⁹⁹, καθώς θεωρούσε πως «είχε το καθήκον απέναντι στον κόσμο να πάρει με όλες του τις δυνάμεις ικανοποίηση για την προσβολή και να εξασφαλίσει τους συμπολίτες του από τέτοιες προσβολές στο μέλλον»¹⁰⁰. Η απόδοση του δικαίου αποτελεί βασικό αίτημα του Κόλχασ, ο οποίος αρχικά εμπιστεύεται το κράτος και τη δικαιοσύνη, καθώς περιγράφεται ως «αποφασισμένος να αποδοθεί δικαιοσύνη από την πολιτεία»¹⁰¹ και συγχρόνως «ήσυχος για την έκβαση της δικαστικής του υπόθεσης»¹⁰². Σταδιακά η εμπιστοσύνη του προς τους θεσμούς αμβλύνεται, οπότε ο ήρωας απορρίπτει το κράτος και τους νόμους του, καθώς αντιλαμβάνεται πως τα δικαιώματά του δεν προστατεύονται¹⁰³, διότι πολίτες ισχυρότεροι από τον ίδιο του αρνούνται την προστασία που παρέχει ο νόμος¹⁰⁴. Ο Κόλχασ νιώθει απόβλητος από την κοινότητα των ανθρώπων¹⁰⁵ και χαρακτηριστικά καταλήγει ότι «αν είναι να τον κλωτσούν, καλύτερα να είναι σκυλί παρά άνθρωπος»¹⁰⁶.

Καθώς εκτυλίσσεται η νουβέλα, αμέσως μετά τον άδικο και απρόσμενο θάνατο της συζύγου του, ο ήρωας «καταπίσθηκε με την εκδίκηση»¹⁰⁷. Ξεκίνησε να συσπειρώνει γύρω του ένα μικρό «στρατό», αποτελούμενο αρχικά από επτά δουλευτές του¹⁰⁸, που έφτασε όμως να αριθμεί 400 άνδρες¹⁰⁹ οι οποίοι πρόθυμα συμμετείχαν στις πράξεις εκδίκησης, παρακινούμενοι από την προοπτική του κέρδους και από τη δυσσάρεσκέιά τους προς την εξουσία. Ο Κόλχασ και οι άνδρες του, αναζητώντας τον άρχοντα φον Τρόνκα για να τον μαστιγώσουν¹¹⁰, πυρπόλησαν καταρχάς τον πύργο του και σκότωσαν τον καστελάνο, το διαχειριστή και έναν νεαρό άρχοντα συγγενή του πρώτου¹¹¹. Αδυνατώντας να εντοπίσουν τον Τρόνκα, συνέχισαν να επιδίδονται σε βίαιες συγκρούσεις

87. M. Goodich, *Violence and miracle in the fourteenth century. Private grief and Public Salvation*, Chicago-London, Cambridge University Press, 1995, σελ. 25-41, όπως παρατίθεται στο Α. Τσαντηρόπουλος (2004) «*Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*», ό.π., σελ. 30.

88. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007) «*Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*», ό.π., σελ. 204.

89. Στο ίδιο, σελ. 207.

90. Στο ίδιο, σελ. 207.

91. Στο ίδιο, σελ. 208-209.

92. Α. Τσαντηρόπουλος (2004) «*Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*», ό.π., σελ. 31.

93. N. Rouland, “*Legal Anthropology*”, London, The Athlone Press, 1994, σελ. 272-283, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 32.

94. L. Pospisil, “*International encyclopedia of social sciences*”, New York, Macmillan, 1972, σελ. 503-511, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 277.

95. Α. Τσαντηρόπουλος (2004) «*Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*», ό.π., σελ. 15.

96. Ε. Πιππά, «*Παγκόσμια ποίηση*», Τόμος Α', Αθήνα, εκδ. Ιωλκός, 2006, σελ. 114..

97. J. Herington, «*Αισχύλος*», μτφρ. Μ. Γιούνη, Θεσσαλονίκη, εκδ. Βάνιας, 1988, σελ. 126.

98. Janette Dillon, (1999) «*Ο Shakespeare και η μορφή της εκδίκησης*», στο Θ. Πελεγρίνης (επιμ.), «*Η Εκδίκηση*», ό.π., σελ. 77-100.

99. Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχασ*, ό.π., σελ. 17.

100. Στο ίδιο, σελ. 31.

101. Στο ίδιο, σελ. 40.

102. Στο ίδιο, σελ. 42.

103. Στο ίδιο, σελ. 54.

104. Στο ίδιο, σελ. 90.

105. Στο ίδιο, σελ. 90.

106. Στο ίδιο, σελ. 54.

107. Στο ίδιο, σελ. 61.

108. Στο ίδιο, σελ. 63.

109. Στο ίδιο, σελ. 104.

110. Στο ίδιο, σελ. 62.

111. Στο ίδιο, σελ. 62-66.

και σε λεηλασίες και πυρπολήσεις σπιτιών, εκκλησιών και δημόσιων κτηρίων στο αρχικά Έρλαμπρου και στη συνέχεια στη Βυρτεμβέργη, την οποία μάλιστα πυρπόλησαν τρεις φορές, και στη Λειψία¹¹².

Ο Κλάιστ περιγράφει την πορεία του Κόλχασ προς την υλοποίηση της άμετρης εκδίκης του, η οποία εκδηλώνεται επίμονα και άνευ ορίων. Ο συγγραφέας αποδίδει τη σφοδρότητα και τη βιαιότητα των πράξεων του ήρωα περιγράφοντάς τον ως «καταβυθισμένο στην κόλαση της εκδίκης»¹¹³, και παρομοιάζοντάς τον με «άγγελο της κρίσεως που πέφτει από τον ουρανό»¹¹⁴ και «άγγελο εξολοθρευτή που καταδίωκε τους καταπιεστές του λαού με το σπαθί του»¹¹⁵. Ο δε Λούθηρος, στην ανακοίνωση που συνέταξε με παραλήπτη τον Κόλχασ, τον αποκαλεί «υπερόπτη, πλημμυρισμένο από την αδικία από την κορυφή ως τα νύχια», ευρισκόμενο «μες στην τρέλα του τυφλού πάθους», «άνοσιο και αμαρτωλό»¹¹⁶, «ρέμπελο και όχι πολεμιστή του δικαίου Θεού»¹¹⁷. Σύμφωνα με τον Λούθηρο, αιτία της εκδίκης του Κόλχασ αποτελεί η «οργισμένη καρδιά του, παρακινημένη από ποταπό αίσθημα εκδίκης»¹¹⁸. Αργότερα, στη συνομιλία του με τον ληστή, ο Λούθηρος τον αποκαλεί «άνοσιο και φοβερό άνθρωπο» και «καταραμένο και απαίσιο άνθρωπο», ο οποίος «πήρε με το ξίφος του τη φοβερότερη εκδίκηση», αφού πρώτα προσπαθεί να τον αποφύγει λέγοντάς του ότι «η ανάσα του είναι πανούκλα και όλεθρος η γειτονιά του»¹¹⁹.

Ο λόγος των «δύο ποιοτικά διαφορετικών κατηγοριών αφήγησης»¹²⁰ κατασκευάζει, επομένως, τις εικόνες της εκδίκης, και συγκεκριμένα της ιδιωτικής εκδίκης ως εννοιολογικής κατασκευής της εγκληματολογίας και της εκδίκης ως λογοτεχνικού θέματος του «Μίχαελ Κόλχασ». Αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο λόγος που αναπτύσσει η εγκληματολογία για την ιδιωτική εκδίκηση βρίσκεται σε διαρκή αναφορά με τις κοινωνικές διαδικασίες που οδηγούν στην κατασκευή της έννοιας¹²¹ της εκδίκης. Αντιθέτως, ο λόγος της λογοτεχνίας για την εκδίκηση «δεν συναρτάται χρονικά με τις κοινωνικές πρακτικές της κατασκευής του ούτε βρίσκεται υποχρεωτικά σε αναφορά μαζί τους»¹²², χάρη στην ικανότητα του λογοτεχνικού έργου να αυτοσυγκροτεί τη δική του πραγματικότητα, η οποία άλλωστε «δε δεσμεύεται από εξωτερικά κριτήρια για το αληθές και το ψευδές»¹²³.

Ως εκ τούτου, η εικόνα της εκδίκης στο «Μίχαελ Κόλχασ» παρουσιάζει αποκλίσεις από εκείνη της ιδιωτικής εκδίκης, κατ' αρχάς επειδή είναι άμετρη και άνευ ορίων, πλήττοντας εν πολλοίς αθώους ανθρώπους, οι οποίοι ουδεμία ανάμειξη είχαν στην υπόθεση του Κόλχασ. Με φράσεις όπως αυτές που παρατέθηκαν ανωτέρω, ο συγγραφέας αποδίδει τη

σφοδρότητα με την οποία εκδηλώνεται η εκδίκηση του βασικού ήρωα, οι ενέργειες του οποίου, ομοίως με αυτές ομηρικών ηρώων, ενίοτε φαίνεται να μην αποτελούν προϊόν έλλογης σκέψης αλλά μιας νοητικής κατάστασης που χαρακτηρίζεται από «συσκοτισμό ή αναταραχή της φυσιολογικής συνείδησης»¹²⁴. Εξάλλου, ο Κόλχασ παρουσιάζεται αρχικά να συντάσσει «απόφαση δυνάμει της εξουσίας που είχε εκ γενετής με την οποία καταδικάζε τον νεαρό άρχοντα»¹²⁵ και εν συνεχεία να συντάσσει διατάγματα¹²⁶ σαν να ήταν κυβερνήτης, αποκαλώντας εαυτόν «Κύριο αδέσμευτο από τον κόσμο και το κράτος»¹²⁷. Επίσης, στο διάταγμα που συνέταξε στην πόλη της Λειψίας, αυτοχαρακτηρίζεται ως «Τοποτηρητής του Μιχαήλ, του Αρχαγγέλου που είχε έρθει για να τιμωρήσει με τη φωτιά και το ξίφος ... την πανουργία στην οποία είχε βυθιστεί ο κόσμος»¹²⁸. Παρότι διακόπτει τις εκδικητικές ενέργειες όταν του υπόσχονται αμνηστία, η σκέψη του εξακολουθεί να κυριαρχείται από την ιδέα της εκδίκης και της πρόκλησης πόνου σε αυτούς που τον έβλαψαν, όπως χαρακτηριστικά αποτυπώνεται στη φράση «Μπορεί να με ανεβάσεις στο ικρίωμα, μα εγώ μπορώ να σε πονέσω και το θέλω»¹²⁹. Κυρίως, όμως, οι ενέργειές του αποσκοπούσαν στο να «δείξει στον κόσμο ότι η γυναίκα του δεν πέθανε για μια άδικη υπόθεση» όπως φέρεται να λέει ο ίδιος¹³⁰. Ακόμα και λίγο πριν την εκτέλεσή του, ο Κόλχασ δηλώνει την ικανοποίησή του όταν πληροφορείται την καταδικαστική απόφαση εις βάρος του φον Τρόνκα, χαρακτηρίζοντάς την ως εκπλήρωση της μεγαλύτερης επιθυμίας του¹³¹.

Στο κείμενο αναδεικνύονται τα διαφορετικά νοήματα που αποδίδονται στην εκδίκηση από τον ήρωα και από τα υπόλοιπα πρόσωπα της νουβέλας. Για τον Κόλχασ η εκδίκηση είναι αυτοσκοπός αλλά και ιερό καθήκον, για ένα μέρος του πληθυσμού είναι πράξη μάλλον επιδοκιμαστέα, χάρη της οποίας ο ήρωας απολάμβανε της υποστήριξης και της αποδοχής του λαού, αλλά και ευυπόληπτων πολιτών, ενώ για τους φορείς της κρατικής εξουσίας είναι αποτροπιαστική πράξη, τιμωρητέα άλλωστε από το νόμο. Οι διαφορετικές σημασίες με τις οποίες επενδύεται η ίδια πράξη παραπέμπουν στο συγκοινωνιακό κοινωνικό πρότυπο και μπορεί να νοηθούν σαν διάθεση αμφισβήτησης, εκ μέρους του συγγραφέα, των κοινωνικά αποδεκτών παραδοχών για το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο.

Ο Κλάιστ παρουσιάζει την εκδίκηση ως αυτοσκοπό του ήρωά του, για την επίτευξη του οποίου εγκαταλείπει τα παιδιά του, παρότι ως τότε παρουσιάζεται ως ευσυνείδητος οικογενειάρχης. Η σειρά των ενεργειών του Κόλχασ δεν παραπέμπουν σε ρυθμισμένη ιδιωτική εκδίκηση, χαρακτηριζόμενη από μια «ισοδύναμη ανταλλαγή», στην οποία η δράση της μιας πλευράς σταματά για να αρχίσει η δράση της αντίπλευρας¹³². Ο συγγραφέας περιγράφει μια κλιμάκωση της βίαι-

112. Στο ίδιο, σελ. 69-84.

113. Στο ίδιο, σελ. 69.

114. Στο ίδιο, σελ. 63.

115. Στο ίδιο, σελ. 107.

116. Στο ίδιο, σελ. 84.

117. Στο ίδιο, σελ. 85.

118. Στο ίδιο, σελ. 85.

119. Στο ίδιο, σελ. 89-92.

120. Γ.Π. Νικολόπουλος (2006) «Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus, στο Α.Κουκουτσάκη, «Εικόνες φυλακής», ό.π., σελ. 150.

121. Στο ίδιο, σελ. 163.

122. Στο ίδιο, σελ. 163.

123. Στο ίδιο, σελ. 164.

124. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007) «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση» ό.π., σελ. 62.

125. Χ.φον Κλάιστ (2010) «Μίχαελ Κόλχασ», ό.π., σελ. 67.

126. Στο ίδιο, σελ. 71.

127. Στο ίδιο, σελ. 71.

128. Στο ίδιο, σελ. 81.

129. Στο ίδιο, σελ. 170.

130. Στο ίδιο, σελ. 93.

131. Στο ίδιο, σελ. 200.

132. Α. Τσαντηρόπουλος (2004) «Η Βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή Κρήτη», ό.π., σελ. 42.

ης δράσης του ήρωα, σε συνθήκες που θυμίζουν μάλλον μια μορφή «ιδιωτικού πολέμου», υπό την έννοια ότι ο Κόλχαας χρησιμοποιεί αδιάλειπτη βία, ώστε να επιβληθεί η θέλησή του στον εχθρό του, παραπέμποντας στον ορισμό του Clausewitz για τον πόλεμο, ως «μία πράξη βίας, με σκοπό να εξαναγκάσει τον αντίπαλο να εκτελέσει τη θέλησή μας»¹³³. Σε αντίθεση με τη θεσμοθετημένη ιδιωτική εκδίκηση, τα εκθρικά και εκδικητικά συναισθήματα του ήρωα δεν διοχετεύονται σε ένα συγκεκριμένο δίαυλο δράσης και δεν υπακούουν σε κανόνες εθμικού δικαίου, λόγου χάριν περί της απαγόρευσης της θανάτωσης γυναικών¹³⁴. Τουναντίον, μαζί με τη στρατιά που συγκέντρωσε, προβαίνει σε βιαιοπραγίες κατά πάντων, εκδικούμενος «άνευ όρων και ορίων»¹³⁵, κάτι που παραπέμπει στις «οιονειο αυτόματες» εκδικητικές δράσεις που παρατηρούνταν σε πολιτικά μη οργανωμένες κοινωνίες¹³⁶. Η εικόνα της εκδίκησης την οποία κατασκευάζει ο λογοτέχνης «είναι περισσότερο φορτισμένη με ένα προσορισμό συγκίνησης σε σχέση με αυτή ενός επιστημονικού κώδικα»¹³⁷, και για το λόγο αυτό χαρακτηρίζεται ίσως από την υπερβολή και την υπέρβαση κάθε ορίου. Στον κόσμο άλλωστε που οικοδομείται από το λογοτεχνικό φαντασιακό, «αναβαπτίζονται όλες οι κατηγορίες μέσα σε μια νέα κοινωνικότητα», εντός της οποίας «τα άτομα και οι στάσεις τους υπάρχουν για να αναπαραστήσουν πραγματικά άτομα και στάσεις, και ταυτόχρονα για να δώσουν στην αναπαράσταση αυτή μια καθολική ισχύ»¹³⁸.

Ο Κόλχαας φαίνεται να οδηγείται στην άμετρη εκδίκηση λόγω της αδυναμίας του να δικαιωθεί με νόμιμα μέσα και της συνακόλουθης απώλειας της εμπιστοσύνης στη δικαιοσύνη, ενώ το βίωμα της θλίψης για το θάνατο της συζύγου του, σε συνδυασμό με την οργή τον οδηγούν σε ενέργειες κλιμακούμενης βιαιότητας. Η στάση του παραπέμπει στην άποψη ότι «η εκδίκηση είναι μια απόκριση που κινητοποιείται από το φόβο ότι η τιμή δεν θα αποκατασταθεί»¹³⁹. Εφόσον οι θεσμοί και οι άρχοντες υπηρετούν σκοπιμότητες και επιδιώξεις που γι' αυτόν είναι άδικες, όχι μόνο τους αγνοεί αλλά και στρέφεται βίαια εναντίον τους, μοτίβο που απαντάται και στο λαϊκό παραμύθι πολλών πολιτισμών¹⁴⁰. Στην προσπάθειά του να αποκαταστήσει την αδικία που υπέστη, συμπεριφέρεται άδικα, βλάπτοντας μεταξύ άλλων αθώους ανθρώπους. Η αντίδραση του Κόλχαας θυμίζει τη θέση του Durkheim, ο οποίος ταυτίζει «το ένστικτο για εκδίκηση» με το «ένστικτο της συντήρησης ενώπιον του κινδύνου», χαρακτηρίζοντάς

το σαν «μέσο άμυνας»¹⁴¹. Η ευσέβεια και το αίσθημα θρησκευτικής πίστης του ήρωα ενέτειναν την επιθυμία του για την αποκατάσταση της αδικίας, την οποία θεωρούσε «θεάρεστο έργο»¹⁴². Ως οπαδός του Λούθηρου, ο Κόλχαας πιθανώς να είχε επηρεαστεί τόσο από την ιδέα ότι ο Θεός εξασφαλίζει τη σωτηρία των αμαρτωλών ανθρώπων με βάση την πίστη και όχι τα έργα τους, μια πεποίθηση που ετίθετο στο επίκεντρο της προτεσταντικής διδασκαλίας¹⁴³, όσο και από την πίστη στο «θεικό νόμο»¹⁴⁴ που ο Λούθηρος εισήγαγε.

Παράλληλα, το ότι οι ενέργειες του Κόλχαας ξεκινούν άμεσα μετά το θάνατο της συζύγου του παραπέμπουν στη ρωμαϊκή αντίληψη βάσει της οποίας η αντεκδίκηση απεδείκνυε την αφοσίωση του εκδικούμενου στην οικογένειά του, αλλά και το θάρρος και την τιμή του¹⁴⁵. Ομοίως, κατά τη χρονική περίοδο στην οποία διαδραματίζεται η νουβέλα, η συγγενική εκδίκηση εθεωρείτο ως η ιερότερη των ηθικών υποχρεώσεων¹⁴⁶. Στη Γερμανία, άλλωστε, κατά τη βασιλεία του Κάρολου Κουίντου αξιώθηκε από τους ευγενείς της εποχής η εγκατάλειψη του εθμικού δικαίου της αντεκδίκησης, η οποία επιχειρήθηκε τελικά το 1532 μέσω του «καρολίνειου κώδικα»¹⁴⁷. Μόλις 8 χρόνια πριν το έτος στο οποίο φέρεται να έδρασε ο Κόλχαας, το θετό δίκαιο ίσως δεν είχε ακόμα αφομοιωθεί στον τρόπο σκέψης των Γερμανών, οπότε είναι λογικό να ήταν ακόμα ισχυρή η ιδέα της αντεκδίκησης. Εκτός αυτού, η νουβέλα διαδραματίζεται σε μια εποχή που ήταν ούτως ή άλλως «εποχή εξεγέρσεων»¹⁴⁸ κατά των αρχόντων, ως εκδήλωση της λαϊκής δυσανεξίας, κάτι που ίσως εξηγεί τη λαϊκή στήριξη της οποίας έτυχε ο Κόλχαας.

Μολαταύτα, και παρά τις παρατηρούμενες συμπτώσεις της εικόνας της εκδίκησης στο πεδίο της τέχνης και σε αυτό της επιστήμης, η σύνδεση της περιγραφόμενης εκδίκησης του ήρωα με το ιστορικό πλαίσιο της εποχής στην οποία διαδραματίζεται το έργο, καλό είναι να μην οδηγεί στο «να αναχθεί το έργο στην εποχή του», καθώς κάτι τέτοιο «προσφέρει μάλλον πενιχρές υπηρεσίες στην προσπάθεια να εμβαθύνουμε στο λογοτεχνικό φαινόμενο»¹⁴⁹. Εξάλλου, η «συσκέτιση του έργου με μια σειρά κοινωνικών διαδικασιών αποκλείει να ιδωθεί το έργο ως έκφραση αλλά και ταυτόχρονα ως πολιτισμικός συντελεστής των διαδικασιών αυτών»¹⁵⁰. Ο λογοτέχνης, άλλωστε, εν αντιθέσει με τον ιστορικό, δεν έχει επωμιστεί το ιστορικό χρέος να απαθανάτισε τα κοινωνικά

133. Κ. Clausewitz, «Περί πολέμου», μτφρ Ν. Ξεπουλιά, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1989, σελ. 31, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σελ. 42.

134. Επισημαίνεται ότι «διαχρονικά και διαπολιτισμικά οι γυναίκες δεν αποτελούν ούτε δράστες ούτε επιτρεπόμενους στόχους» θεσμοθετημένης ιδιωτικής εκδίκησης, στο Μ. Αρχιμανδρίτου (2007), «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση», ό.π., σελ. 410.

135. Στο ίδιο, σελ. 28.

136. Ι. Φαρσεδάκης (2005) «Στοιχεία Εγκληματολογίας», ό.π., σελ. 15.

137. Β. Καραποστόλης (1985) «Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία», ό.π., σελ. 129.

138. Στο ίδιο, σελ. 166.

139. D. Davies (1999) «Εκδίκηση, Ανταπόδοση και ηθική ταυτότητα», στο Θ. Πελεγρίνης (επιμ.) «Η εκδίκηση», ό.π., σελ. 46.

140. Μ. Μεραικλής (1999) «Το θέμα της εκδίκησης στο λαϊκό παραμύθι», στο Θ. Πελεγρίνης, «Η εκδίκηση», ό.π., σελ. 136.

141. E. Durkheim, «The Division of Labor», σελ. 92, όπως παρατίθεται στο Μ. Αρχιμανδρίτου, (2007) «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση» σελ. 37.

142. Στο ίδιο, σελ. 40.

143. Philippe Aries (1972) *Centuries of Childhood. A social history of family life*, London, ό.π., σελ. 252.

144. Στο ίδιο, σελ. 251.

145. Μ. Αρχιμανδρίτου (2007), «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση», ό.π., σελ. 83-86.

146. Στο ίδιο, σελ. 138.

147. Στο ίδιο, σελ. 207.

148. Philippe Aries (1972) «*Centuries of Childhood. A social history of family life*», ό.π., σελ. 252.

149. Β. Καραποστόλης (1985) «Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία», ό.π., σελ. 123.

150. Στο ίδιο, σελ. 124.

σύνολα στα οποία ανήκει¹⁵¹. Ο δε αναγνώστης έχει πάντοτε τη δυνατότητα να διαβάσει «μια βιογραφία του συγγραφέα, ή μια κοινωνική μελέτη της εποχής του, οπότε θα πάψει φυσικά να είναι αναγνώστης λογοτεχνίας»¹⁵².

VII. Συμπερασματικές σκέψεις

Όπως προαναφέρθηκε, εξαιτίας των περιορισμών του παρόντος άρθρου, επιλέχθηκε, μεταξύ των θεμάτων που εντοπίζονται στο «Μίχαελ Κόλχας», η εξέταση εκείνου της εκδίκησης σε μια σχέση παραλληλίας με την έννοια της ιδιωτικής εκδίκησης. Τα λοιπά λογοτεχνικά θέματα, όπως το έγκλημα, η τιμωρία και η δικαιοσύνη, αναλύονται λεπτομερώς στη διπλωματική εργασία στην οποία βασίζεται το κείμενο αυτό και στην οποία μπορεί να ανατρέξει ο αναγνώστης. Ο δε αναγνώστης της νουβέλας του Κλάιστ, που «αφηγείται την τραγική ιστορία του ληστή Μίχαελ Κόλχας σαν να μην παύει να ανάσσει»¹⁵³, μπορεί να διαπιστώσει την αισθητική αξία του κειμένου, το οποίο είναι «πλούσιο σε αναφορές και σημασίες»¹⁵⁴. Με την ανάλυση που προηγήθηκε, αναδεικνύονται οι ποιοτικές διαφορές μεταξύ της λογοτεχνικής και της επιστημονικής αφήγησης. Καθίσταται εξαρχής σαφές το ότι «η λογοτεχνία γίνεται φορέας ενός λόγου που δεν οφείλει να υπακούει στους κανόνες της επιστημονικότητας»¹⁵⁵, καθώς η λογοτεχνική αφήγηση έχει το προνόμιο να αναπτύσσεται στο επίπεδο του φανταστικού¹⁵⁶.

Ένα επιπλέον ζήτημα που ανακύπτει στο πλαίσιο της επιστημονικής προσέγγισης της λογοτεχνικής αφήγησης έγκειται στην αναφορικότητα σε εξω-κειμενικές πραγματικότητες. Ως προς αυτό, αντιπαρατίθενται δύο ακραίες θέσεις, αυτή «του ρεαλισμού και νατουραλισμού του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, όπου ο λόγος υποχωρεί μπροστά στην ανάγκη αποτύπωσης της ‘αλήθειας’ του πραγματικού» και αυτή «των μη αναφορικών θεωριών της λογοτεχνίας του 20^{ου} αιώνα, για το ότι ‘δεν υπάρχει τίποτα πέρα από το κείμενο’»¹⁵⁷. Κατόπιν της συγγραφής του παρόντος κειμένου, προτείνεται μια συμβιβαστική θέση, βάσει της οποίας το λογοτεχνικό κείμενο ενίοτε παρέχει ορισμένες πληροφορίες για το κοινωνικό πλαίσιο και τις καταστάσεις της αντίστοιχης ιστορικής περιόδου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι πληροφορίες αυτές αξιολογούνται για την εγκυρότητά τους ή ότι η ανάγνωση λογοτεχνίας δύναται να υποκαθιστά τη μελέτη ιστορικών ή επιστημονικών εν γένει κειμένων.

Εν γένει, ο διάλογος της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία ξεκινά έχοντας ως προϋπόθεση την ανάδειξη της «αυτονομίας και της ιδιοσυστάσις»¹⁵⁸ του κάθε πεδίου, αλλά και απολήγει σε αυτήν. Κατά δεύτερον, συντελεί στη «δοκιμασία των ορίων του επιστημονικού πεδίου της εγκληματολογίας»

από τη λογοτεχνική εμπειρία που διαταράσσει τις κατεστημένες εξηγήσεις¹⁶⁰, λόγω της «ιδιότητας του λογοτεχνικού φαντασιακού να οικοδομεί έναν κόσμο»¹⁶¹, ο οποίος δεν αποτελεί «φαντασική απόκλιση από την πραγματική κοινωνία, αλλά φαντασιακά πραγματωμένη διάσταση της πραγματικής κοινωνίας»¹⁶². Η εμπειρία του αναγνώστη για την κοινωνία αποκτά διαμέσου του λογοτεχνικού έργου «μια σημαίνουσα συνοχή τέτοια που η άμεση εμπειρία του από την πραγματική κοινωνία είναι αδύνατο να αποκτήσει»¹⁶³. Ως εκ τούτου, η κοινωνική μαρτυρία του λογοτεχνικού έργου χαρακτηρίζεται από αυθεντικότητα, και σε αυτήν ακριβώς την ιδιότητά της συνίσταται η προσφορά της λογοτεχνίας προς τον αναγνώστη-επιστήμονα. Η ανάγκη να φωτιστεί η πραγματικότητα και να καλυφθούν τα κενά της ικανοποιείται μέσω της ανάδυσης πλασματικών ηρώων και περιστατικών που είναι πιο «ενδιαφέροντα» από τα πραγματικά¹⁶⁴.

Ελληνική βιβλιογραφία

Αρχιμανδρίτου, Μ. (2007), *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος. Εγκληματολογική προσέγγιση*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Δασκαλάκης, Η. (1985), *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Καραποστόλης, Β. (1995), *Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*, Πολύτυπο, Αθήνα.

Κουράκης, Ν. (2009), *Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Κραβαρίτου, Γ. (2008), «Δίκαιο και Λογοτεχνία, όψεις και κατόψεις», στο Κραβαρίτου, Γ. (επιμ.) *Δίκαιο και τέχνη του Λόγου*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ. 31-56.

Νικολόπουλος, Γ. (1990-1992), «Έγκλημα και Λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 5-10, σελ. 168-182.

Νικολόπουλος, Γ. (2006), «Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus», στο Κουκουτσάκη, Α. (επιμ.), *Εικόνες φυλακής*, Πατάκης, Αθήνα, σελ. 150-174.

Νικολόπουλος, Γ. (2011), «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία. Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Τσουραμάνη, Χ., Κουράκη, Ν., Ζαραφωνίτου, Χ. (επιμ.), *Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Πιππά, Ε. (2006), *Παγκόσμια Ποίηση*, Τόμος Α, Ιωλκός, Αθήνα.

Τσαντηρόπουλος, Α. (2004), *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, Πλέθρον, Αθήνα.

Φαρσεδάκης, Ι. (2005), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

151. Στο ίδιο, σελ. 127.

152. Στο ίδιο, σελ. 130.

153. Θ. Παρασκευόπουλος, «Σημείωμα του μεταφραστή», στο Χ. φον Κλάιστ (2010) «Μίχαελ Κόλχας», ό.π., σελ. 11.

154. Γ. Νικολόπουλος (1990-1992) «Έγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ό.π., σελ. 175.

155. Γ. Νικολόπουλος (2006) «Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus», στο Α. Κουκουτσάκη (επιμ.) «Εικόνες φυλακής», ό.π., σελ. 154.

156. Στο ίδιο, σελ. 154.

157. Στο ίδιο, σελ. 162.

158. Στο ίδιο, σελ. 155.

159. Στο ίδιο, σελ. 171.

160. Β. Καραποστόλης (1985) «Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία», ό.π., σελ. 197.

161. Στο ίδιο, σελ. 165.

162. Στο ίδιο, σελ. 194.

163. Στο ίδιο, σελ. 195.

164. Μ. Butor (1981) «Το μυθιστόρημα ως έρευνα», *Το Δέντρο*, ό.π., σελ. 150.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Aries, P. (1972), *Centuries of Childhood. A social history of family life*, London.

Bernstein, S.-Milza, P. (1997), *Ιστορία της Ευρώπης. Τόμος Α΄. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη. 5^{ος}-18^{ος} αιώνας*, μτφρ Δημητράκοπουλος, Α., Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Butor, M. (1981), «Το μυθιστόρημα ως έρευνα», μτφρ Τσακνιάς, Σ., *Το Δέντρο*, τ.24, σελ. 147-152.

Dillon, J. (1999), «Ο Shakespeare και η μορφή της εκδίκησης», στο Πελεγρίνης, Θ. (επιμ.) *Η εκδίκηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 77-100.

Davies, D. (1999), «Εκδίκηση, ανταπόδοση και ηθική ταυτότητα», στο Πελεγρίνης, Θ. (επιμ.) *Η εκδίκηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 29-50.

Garland, D. (1990), *Punishment and Modern Society. A study in Social Theory*, Clarendon Press, Oxford.

Hall, J. (1990), *Η Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας*, μτφρ. Τσαούση, Δ., Gutenberg, Αθήνα.

Herington, J. (1988), *Αισχύλος*, μτφρ. Γιούνη, Μ., Βάνιας, Θεσσαλονίκη.

Hobbes, T. (1989), *Λεβιάθαν. Τόμος Α΄*, μτφρ. Πασχαλίδης, Γ.-Μεταξόπουλος, Α., Γνώση, Αθήνα.

Kamen, H. (2002), *Πρώιμη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, μτφρ. Καλογιάννη, Ε., Μεταίχμιο, Αθήνα.

Kleist, H. (2010), *Μίχαελ Κόλχασας*, μτφρ. Παρασκευόπουλος, Θ., Ερατώ, Αθήνα.

